

Pregledni naučni rad

UDK: 165:578.834

DOI: 10.7251/FLZB2101311P

Konsenzus i poverenje u nauku: uvidi u oblasti socijalne epistemologije primenjeni u analizi socijalnog epistemičkog ponašanja u doba krize izazvane virusom korona (SARS-COV-2)

Jelena Pavličić¹

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za filozofiju

Sažetak: U prvom delu ovog rada je rekonstruisana problematika u oblasti socijalne epistemologije koja se vezuje za pojam konsenzusa, dok u drugom autorka pokušava da utvrdi na koji bi se način ona mogla upotrebiti u analizi epistemičke prakse u vreme krize izazvane pandemijom virusa korona. Preciznije rečeno, dok prvi deo rada pokazuje zbog čega je epistemičko opravdanje konsenzusa jedno filozofski zanimljivo pitanje, drugi se usredsređuje na njegove praktične posledice: da li je konsenzus relevantan za poverenje građana u sudove eksperata i uspešno kreiranje politika na njihovoj pozadini? Dok je većina teoretičara u oblasti socijalne epistemologije nauke saglasna da su neslaganja unutar naučne zajednice epistemički stimulaturna, postoji čitav niz argumenata kojima se naglašava njihovo razorno dejstvo. Pre svega, ističe se da veliki sporovi negativno utiču na percepciju naučne zajednice, da podrivaju poverenje u naučne sudove, te samim tim, i motivaciju za poštovanje preporuka eksperata za prevazilaženje postojećih izazova. U radu se sugeriše da ovi prigovori nisu dobro zasnovani i brani se stav da se pitanje o naučnom konsenzusu i pitanje poverenja u nauku mogu razdvojiti.

Ključne reči: konsenzus, naučna zajednica, SARS-COV-2, epistemička praksa.

1 pavlicicsjelena@gmail.com

Kontroverze i neslaganja idu ruku pod ruku sa proizvodnjom, rastom i distribucijom znanja u naučnoj praksi. Razotkrivanje neosnovanih pretpostavki, problematičnog rasuđivanja i nedosledno primenjenih metodologija samo su neki od njihovih brojnih epistemičkih benefita. Premda je reč o neizostavnim elementima naučne prakse neretko poimanim i kao „najproduktivniji faktori u naučnom razvoju“² postoji čitav niz argumenata kojima se naglašava njihovo razorno dejstvo. Pre svega, ističe se da preterana uočljivost sporova nepovoljno utiče na percepciju naučne zajednice, da podriva poverenje javnosti u njene sudove, te samim tim, i motivaciju za uvažavanjem preporuka iznetih na njihovoj osnovi. Dobru ilustraciju takve zabrinutosti nudi teoretičar Džon Biti (John Beatty) u osvrtu na grupu genetičara koja je, između ostalog, vođena namerom da sačuva recepciju javnosti o svojoj kompetenciji, svesno zadržala informacije o „unutrašnjim“ neslaganjima, te uspostavila konsenzus u pogledu maksimalno dopuštene doze zračenja.³ Ovaj slučaj problematičnog formiranja konsenzusa pokrenuo je mnoga pitanja među kojima su tri koja će biti u fokusu ovog rada: (a) Pod kojim uslovima se za konsenzus može reći da je epistemički opravdan?; (b) Koji aspekti konsenzusa su važni za razumevanje njegove uloge u formiranju poverenja javnosti u naučnu praksu?; (c) Da li uočljivost rasprava unutar naučne zajednice ima tendenciju da podrije poverenje javnosti u naučne sudove? Kada je reč o prva dva pitanja, sugerisaćemo da isti neepistemički faktori koji nepovoljno utiču na pouzdanost konsenzusa igraju podjednako značajnu ulogu onda kada se zainteresujemo za poverenje javnosti u naučne sudove. Kada je reč o poslednjem pitanju, pokušaćemo da pokažemo da pretpostavka da neslaganja među naučnicima postavljaju glavni izazov poverenju građana u naučne sudove nije preterano uverljiva i braniti stav da se pitanje konsenzusa i pitanje poverenja u nauku mogu razdvojiti.

Epistemičko opravdanje konsenzusa

U promišljanju odnosa između znanja i konsenzusa često se ističe javljanje dve sukobljene intuicije. Prva je u tesnoj vezi sa konstatacijom teoretičarke Naomi Oreskis (Naomi Oreskes) da „ako nas istorija nauke uči bilo čemu onda je to epistemička

2 Helga Nowotny, "Controversies in science: Remarks on the different modes of production of knowledge and their use", in: *Zeitschrift für Soziologie* 4 (1), (De Gruyter Oldenbourg, 1975), 37.

3 John Beatty, "Masking Disagreement among Experts" in: *Episteme: A Journal of Social Epistemology*, 3(1), (Edinburgh University Press, 2006), 52-67

skromnost“.⁴ Pod tim se misli na mnoštvo primera iz istorije nauke koji svedoče o uvreženim sudovima eksperata za koje se vremenom pokazalo da su pogrešni. U naučnim krugovima oduvek su postojali pojedinci koji su se protivili opšteprihvaćenim stavovima a za koje se katkad ispostavljalo da su u pravu. Budući da sazajna tvrdnja ne postaje „istinitija“ time što je većina smatra istinitom, filozofi se bezrezervno slažu da postojanje konsenzusa nije ni nužan ni dovoljan uslov da bi se verovanje oko kojeg je on postignut smatralo znanjem. Ipak, ova zapažanja nas prirodno vode ka pitanju koje postavlja teoretičar Boaz Miler (Boaz Miller): da li nam to daje za pravo da tvrdimo da svi ostali greše i da smo samo mi u pravu?⁵

Sučeni sa pitanjima ove vrste, filozofi u oblasti socijalne epistemologije uložili su mnogo truda u razmatranje složene problematike koja se odnosi na specifikovanje uslova pod kojima se za jedan konsenzus može reći da je epistemčki opravdan. U literaturi se razlikuju tri stanovišta o uslovima pod kojima se nekom konsenzusu može pripisati ovo obeležje – socijalno, kognitivno i hibridno stanovište. Razlika između prvog i drugog, u svojim ekstremnim formulacijama oprečnim stanovištima, sastoji se u odgovoru na pitanje da li epistemčku procenu konsenzusa treba bazirati na njegovim socijalnim ili pak, kognitivnim svojstvima. Oni koji zastupaju prvo stanovište (Aviezer Tucker, Helen Longino) smatraju da evidencija o broju ljudi koji podržava relevantno stanovište uz svedočanstva o njihovom socioekonomskom statusu i pristrasnostima u svetlu kojih bi se njihovi izbori mogli objasniti subjektivnošću, mogu biti dovoljna za procenu epistemčkog statusa konsenzusa. Teorije unutar ovog tabora razlikuju se u pogledu postavljanja uslova koje bi konsenzus trebalo da ispuni da bi se moglo tvrditi da nije zasnovan na razlozima koji su neepistemčkog karaktera. Tako recimo, teoretičar Toker, kao jedan od uslova izdvaja da grupa koja postiže saglasnost mora da bude heterogena tako da u njoj ne prevlađuju nikakva ideološka ubeđenja ili rodne predrasude, kao i da znanja njenih članova nisu fokusirana na iste političke interese ili ciljeve.⁶ Što je grupa koja formira konsenzus razno-

4 Naomi Oreskes, "The Scientific Consensus on Climate Change: How Do We Know We're Not Wrong?" in: *Climate Change: What It Means for Us, Our Children, and Our Grandchildren*, (ed.) DiMento, J. & Doughman P. (Cambridge, MA: MIT Press, 2007), 66.

5 Boaz Miller, "The Social Epistemology of Consensus and Dissent", in: *The Routledge Handbook of Social Epistemology*, (ed.) Henderson, D., Graham P., Fricker M. & Jang Lee N., Pedersen, L., (New York: Routledge, 2019), 230.

6 Aviezer Tucker, "The Epistemic Significance of Consensus, Inquiry, In: *An Interdisciplinary Journal of Philosophy* 46(4), (Routledge Norway, 2003)", 501-21.

vrsnija to je manja verovatnoća da je on nastao na osnovu neepistemičkih razloga. Pošto izrazito male grupe imaju veće šanse da sadrže istomišljenike u pomenutom smislu, Tucker zahteva da grupa koja postiže saglasnost bude dovoljno velika. Jedan od načina da se kritikuje ovo stanovište sastoji se u osvrtnu na primere koji svedoče o tome kako je, čak i unutar dovoljno velikih i heterogenih grupa, sasvim moguće privilegovanje neepistemičkih motiva koji mogu dovesti do konsenzusa koji neće biti zasnovan na znanju.⁷

Za razliku od teoretičara socijalnog stanovišta, autori koji zastupaju kognitivnu teoriju (Naomi Oreskes, et al.) oštro se suprotstavljaju tumačenju po kojem uvidi u socijalna svojstva konsenzusa mogu biti od značaja u analizi njegovog epistemičkog statusa. Za ilustraciju ovog gledišta dovoljno je zamisliti da naučna tvrdnja oko koje je danas postignut konsenzus - da postoji antropogeno uplitanje u klimatski sistem - zastupa manjina, dok je njoj suprotstavljeno gledište onO oko kojeg je većina saglasna. Sagledano sa kognitivnog stanovišta, u pomenutu tvrdnju bi se i dalje trebalo pouzdati budući da je odlikuje zadovoljavajuća evidenciona potkrepljenost.⁸ Epistemički status konsenzusa se, dakle, prema ovim teoretičarima, ogleda u onim karakteristikama koje izabranu teoriju čine uspešnom (kao što su stepen potkrepljenosti, eksplanatorna snaga, uspeh u previđanjima i sl.). Međutim, pored toga što priziva dobro poznate teškoće vezane za utvrđivanje podobne mere uspeha jedne teorije, ovaj pristup često je kritikovan i u svetlu dvosmislenosti i nejasnoća koje se javljaju onda kada se pretenduje na razdvajanje uticaja „internih (naučnih)” i „eksternih (nenaučnih)” faktora na odabir neke teorije u istraživačkoj praksi. Preovlađujuća politička opredeljenja, rodne predrasude i interesi koji su zasnovani na industriji mogu navesti grupu epistemičkih subjekata da prerano napusti alternativne pristupe određenom problemu čak i onda kada postoje konkurentne podjednako obećavajuće teorije.⁹ Iz tog razloga, kritičari kognitivnih pristupa sve više pažnje usmeravaju na isticanje epistemičke vrednosti diverziteta: kolektivno odlučivanje koje podra-

7 Radi detaljnijeg uvida u ovu kritiku, kao i ostale prigovore koji su upućivani različitim varijantama socijalnog stanovišta vidi: Boaz Miller, "When Is Consensus Knowledge Based? Distinguishing Shared Knowledge from Mere Agreement." In: *Synthese* 190(7), (2013), 1306-1308, <https://doi.org/10.1007/s11229-012-0225-5>.

8 Oreskes, "The Scientific Consensus on Climate Change", 79-92.

9 Videti na primer: Miriam Solomon, *Social Empiricism*, (Cambridge, MA: MIT Press, 2001), 123-4.

zumeva raznovrsnost u grupama doprinosi razmatranju alternativnih objašnjenja što zauzvrat umanjuje bojazan da je saglasnost da određena teorija najbolje objašnjava postojeća svedočanstva rezultat preovladavanja „nenaučnih” faktora. Neophodnost uslova diverziteta nastoji da ilustruje Miler na primeru u kom od nas traži da preispitamo pouzdanje koje bismo imali u zvaničan sud „eksperimenta” da pasivno pušenje ne predstavlja etiološki faktor za nastanak raka pluća ukoliko bismo saznali da je proizašao iz istraživanja koje je finansijski podržala duvanska industrija. Ovaj primer je u velikoj meri inspirisan nalazima do kojih su došli Oreskis i Erik Konvej (Naomi Oreskes, Erik Conway) o organizacionom zaokretu u distribuciji znanja koji se dogodio usled finansijskih podsticaja koje je duvanska industrija pružila vodećim istraživačima tražeći od njih da objave isključivo one podatke koji sačinjavaju evidenciju u prilog stava da pušenje nema ozbiljne posledice po čovekovo zdravstveno stanje.¹⁰ Lativši se ovog zadatka nekolicina naučnika je uspela da ubedi ostale članove naučne zajednice da oko njega formiraju konsenzus. Ipak, kako je ovde reč o slučaju u kojem je javnost obmanuta deljenjem *pristrasnog* uzorka *stvarnih* rezultata Miller naglašava neophodnost raznovrsnosti unutar zajednice koja formira konsenzus, jer kako ističe u slučaju pasivnog pušenja „očekujemo da korporativni interesi i lične navike pušača mogu dovesti do pristrasnosti u istraživanju, pa zato zahtevamo da konsenzus zasnovan na znanju obuhvati istraživače koji nemaju nikakvu finansijsku vezu sa duvanskim kompanijama, kao i nepušače.”¹¹

Stanovišta u skladu sa kojim se tvrdi da objašnjenja koja nam nude kognitivne teorije sama po sebi nisu dovoljna za adekvatnu procenu epistemičkog statusa konsenzusa blisko su povezana sa mišljenjem teoretičarke Longino da jedan od primarnih ciljeva analize ovog pojma jeste da u što većoj meri otkloni nedoumice po pitanju toga kome treba verovati u naučnim raspravama.¹² Upravo su u svetlu ovog zahteva isticane prednosti socijalnog stanovišta: budući da ne zahteva procenu adekvatne zasnovanosti naučnih tvrdnji, već samo uvid u socijalne faktore, ono široj javnosti ostavlja mogućnost da preispita one karakteristike konsenzusa koje su joj, u epistemičkom

10 Naomi Oreskes, Erik Conway, *Merchants of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming*, (New York: Bloomsbury, 2010).

11 Miller, “When Is Consensus Knowledge Based?”, 1312.

12 Helen Longino, “Norms and Naturalism: Comments on Miriam Solomon’s Social Empiricism”, in: *Perspectives on Science*, 16 (3), (The Massachusetts Institute of Technology, 2008), 245.

smislu, pristupačnije.¹³ Ipak, ne može se reći da analiza koju nude zastupnici socijalnog pristupa iscrpljuje sve suštinske aspekte konsenzusa neophodne za utvrđivanje njegovog epistemičkog statusa. Da bismo o tome stekli potpuniju predstavu neophodno je osvrnuti se na ideju koja je, kao što smo videli iznad, zaokupila pažnju kritičara kognitivnog stanovišta - da timovi sastavljeni od članova koji na različite načine formiraju svoje stavove imaju veću verovatnoću da formiraju konsenzus koji pretenduje na to da bude pouzdan. Postavlja se pitanje kako ovoj ideji treba pristupiti: da li uslov društvenog diverziteta predstavlja najefikasniji način da se ona izrazi? Baveći se ovim pitanjem, Miler smatra da je uslov diverziteta uveden kao specifično sredstvo da se izrazi ideja o robusnosti prema kojoj se „hipoteze bolje potkrepljuju obiljem svedočanstava dobijenih različitim istraživačkim tehnikama koje se oslanjaju na različite pozadinske pretpostavke“.¹⁴ Ipak, kako on ističe, sasvim je plauzibilno izrazito heterogene grupe videti kao metodološki homogene u tom smislu da su njeni članovi u potpunosti saglasni šta se podrazumeva pod dobrom metodom naučnog istraživanja. Sagledano iz tog ugla, Miler argumentuje da je pored uslova društvenog diverziteta neophodno uvesti uslov da je tvrdnja koja je predmet konsenzusa potkepljena evidencijom prikupljenom na osnovu različitih vrsta istraživačkih tehnika i metoda. U tom pogledu, on tvrdi da je za adekvatnu epistemičku procenu konsenzusa neophodno sagledati pomenuta dva aspekta: mimo uslova društvenog diverziteta, neophodno je zadovoljiti uslov konvergencije svedočanstava kojim se obuhvata epistemičko vrednovanje evidencije na osnovu koje je on uspostavljen.

Ovi uvidi su bili važni za teoretičare (Miller, Miriam Solomon) koji su ponudili hibridno stanovište prema kojem podjednaku epistemičku vrednost u razmatranju pojma naučnog konsenzusa imaju obe vrste faktora: i kognitivni i socijalni. Bez pretenzije da ulazimo u njihove pojedinosti napomenućemo samo da je reč o teorijama koje su kritikovane da ne posvećuju dovoljno pažnje pitanju na koji način je racionalnost primenjena u procesu donošenja odluka koje leže u osnovi formiranja konsenzusa. Pošto, kako se smatra, epistemički status konsenzusa zavisi i od dinamike njegovog nastanka, tvrdi se da adekvatno objašnjenje konsenzusa mora, pored razmatrana dva aspekta, uključiti i pitanja epistemičke

13 Miller, "The Social Epistemology", 232.

14 Upor. Miller, "When Is Consensus Knowledge Based?", 1309

procene agregacije kao procedure koja je od suštinske važnosti za utvrđivanje njegove pouzdanosti.¹⁵

Uzimajući u obzir sve što je rečeno, procena krajnje razložnosti prihvatanja nekog iskaza koji je predmet naučnog konsenzusa ispostavlja se kao jedan prilično kompleksan zadatak. Sa druge strane, pređašnja razmatranja bila su od značaja da identifikujemo određene razloge u svetlu kojih postaje jasnije zbog čega samo postojanje konsenzusa ne garantuje pouzdanost informacija na koje se on odnosi. Ipak, kada se uzmu u razmatranje stavovi u vezi sa poverenjem javnosti u naučnu praksu, ističe se da postojanje konsenzusa umanjuje zbunjenost javnosti dok rasprave većeg obima imaju negativan uticaj kako na poverenje građana u naučne sudove tako i na donošenje i sprovođenje političkih odluka zasnovanih na njihovoj osnovi.¹⁶ To nas vraća na pitanje koje smo postavili u uvodu: koliki uticaj imaju naučne rasprave na eroziju poverenja javnosti u naučnu praksu? U narednom odeljku upotrebićemo dosadašnja razmatranja da ukažemo na to da preterani naglasak na naučnim sporovima kao jedinom ili glavnom izazovu kredibilitetu nauke, ispušta iz vida uticaj drugih činilaca relevantnih za poverenje građana u naučne sudove, a koji su pak, u izvesnoj meri, povezani sa faktorima za koje se isticalo da nepovoljno utiču na pouzdanost konsenzusa.

Konsenzus i poverenje javnosti u naučne sudove

U razmatranju pitanja da li u neslaganjima leži ključan izazov poverenju u naučnu praksu važno je odstupiti i razmisliti o stavovima javnosti prema onim naučnim tvrdnjama oko kojih je postignut konsenzus - da postoji antropogeno uplitanje u klimatski sistem i da je vakcinacija jedna od najbezbednijih i najefikasnijih mera zaštite od raznih bolesti. Premda se oko 97% naučnika slaže da se klimatske promene dešavaju i da su najverovatnije uzrokovane ljudskim aktivnostima, priličan broj stanovnika Sjedinjenih država izražava skepticizam u pogledu ovih tvrdnji.¹⁷ Takođe, uprkos konsenzusu u pogledu efikasnosti i pouzdanosti vakcinacije, svedoci smo toga da je

15 Upor. Miller, "The Social Epistemology".

16 Cora Bagley, "Marrett Three Mile Island", in: *Scientific controversies: Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*, (ed.) H. Tristram Engelhardt, Arthur I. Caplan, (Cambridge University Press, Cambridge 1987): 566. David Harker, *Creating Scientific Controversies: Uncertainty and Bias in Science and Society*, Cambridge University Press, 2015.

17 William R. L. Anderegg, et al., PNAS July 6, 2010 107 (27) 12107-12109; <https://doi.org/10.1073/pnas.1003187107>; vidi i: Oreskes, "The Scientific Consensus on Climate Change", 66-79.

u proteklih deset godina problem spremnosti ljudi da se uključe u program vakcinacije postao sve rasprostranjeniji – dok u pojedinim delovima sveta ovaj program stagnira (Azerbejdžan, Indonezija, Nigerija, Pakistan i Srbija), u nekim drugim delovima čak i nazaduje (Avganistan, Indonezija, Pakistan, Filipini, Južna Koreja).¹⁸

Kada je reč o problemu vakcinacije, mnoge intervencije javnog zdravlja promociju vakcinacije zasnovale su se na pristupu „deficita znanja“, pretpostavljajući da bi se kolebljive osobe predomislile ukoliko bi im se pružile odgovarajuće informacije.¹⁹ Ipak, sprovedena istraživanja pokazala su da je problem oklevanja ljudi da se uključe u program vakcinacije daleko složeniji - da proces donošenja odluka varira u zavisnosti od uverenja pojedinaca koja su osetljiva na kulturne, socijalne, političke, emocionalne i kognitivne faktore.²⁰ Usled raznovrsnih, ali duboko usađenih predrasuda, stručnjaci zaduženi za osmišljavanje kampanje za vakcinaciju ističu neophodnost identifikovanja i razumevanja specifičnih motiva pojedinaca te su saglasni da univerzalne strategije verovatno nikada neće postojati.²¹ Isto tako, širok spektar različitih istraživanja usmerenih na problem poricanja antropogenih klimatskih promena pokazuje podjednaku složenost tog problema.²² Ukoliko je to zaista slučaj, možemo primetiti da pitanje (ne)poverenja javnosti u naučne tvrdnje iziskuje razmatranja osobenosti šireg etičkog, političkog, socio-kulturnog itd., konteksta u kojem se ono manifestuje. Neophodnost takvog pristupa se, ukratko, može opravdati ukoliko se sagleda iz perspektive onoga što se se u kontekstu krize izazvane virusom SARS-COV-2 odigravalo u Švedskoj.

Kao što je opštepoznato, suočavajući se sa aktuelnom pandemijom virusa korona, Švedska se u skladu sa odlukom nacionalne agencije za javno zdravlje „Folkhalsomindighe-ten” (FHM) suzdržala od sprovođenaj radikalnih epidemioloških mera usvojenih od strane većine drugih evropskih država. 25. marta, kada su potvrđeni slučajevi

18 Alex de Figueired et al. “Mapping global trends in vaccine confidence and investigating barriers to vaccine uptake: a large-scale retrospective temporal modelling study”, in: *Lancet* 396 (2020): 898-908, DOI:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)31558-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)31558-0)

19 Eve Dubé, Dominique Gagnon , Noni E MacDonald, SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy, “Strategies intended to address vaccine hesitancy: Review of published reviews” in: *Vaccine* 33 (34) (Epub 2015), 4191.

20 Dubé, et al., “Strategies intended to address vaccine hesitancy”, 4191-4203.

21 *Ibid.*

22 B Elijah Carter, Jason R Wiles, “Scientific consensus and social controversy: exploring relationships between students’ conceptions of the nature of science, biological evolution, and global climate change” in: *Evo Edu Outreach* 7 (6), 2014, 4. <https://doi.org/10.1186/s12052-014-0006-3>

inficiranih virusom u ovoj državi nadmašili tri stotine dnevno „švedski pristup” postao je predmet sveopštih kritika, među kojima se našla i ona objavljena u članku 14. aprila u listu Dagens Niheter [Dagens Nyheter]) u kojem se 22 istraživača ove zemlje složilo da zvaničnici FHM-a „[...] nisu pokazali talenat za predviđanje ili ograničavanje epidemije”.²³ Ipak, kako pokazuje anketa sprovedena u aprilu 2020., poverenje javnosti u FHM je u toku jednog meseca poraslo za 20 procentnih poena, dok serija istraživanja sprovedena od aprila do juna 2020., u okviru Som instituta u Geteburgu (SOM-institutet) potvrđuje da nivo poverenja u FHM ostaje na zavidnom nivou i u potonjim mesecima.²⁴ Preovlađujuće objašnjenje za ove nalaze je da FHM uživa značajnu nezavisnost od nacionalne vlade što je, kako se često ističe, u skladu sa idejom da se ekspertima dopusti da upravljaju društvom na politički neutralan način - idejom koja nije nimalo nova u švedskoj tradiciji socijalnog inženjeringa. Ovaj primer je zanimljiv jer svedoči o tome kako je u kontekstu u kom je pitanje koje odluke će se ispostaviti kao delotvorne bilo prožeto opštom neizvesnošću, takoreći paralelno sa porastom rasprava i kritika upućenih FHM-u raslo poverenje građana u sudove njenih zvaničnika.

Dakle, dok nam primer o vakcinaciji i klimatskim promenama pokazuje da samo postojanje konsenzusa nije dovoljno da otkloni sumnju javnosti u pouzdanost informacija na koje se on odnosi, primer koji uključuje Švedsku sugerise da stanovišta koja raspravama u naučnoj zajednici pripisuju ključnu ulogu u nastanku nepoverenja nisu preterano uverljiva. U svetlu toga, čini se da je za adekvatno objašnjenje problema nepoverenja potrebno dublje razumevanje konteksta u kojem se ono manifestuje - razumevanje etičkih, socijalnih i političkih faktora, sagledavanje verovanja koja su osetljiva na razlike u pređašnjim iskustvima pojedinaca²⁵ kao i njihovog odnosa prema relevantnim institucijama u zavisnosti od toga da li su se pokazale podložnim političkoj prinudi ili ekonomskim interesima.²⁶ Primer kojim smo naveli sa duvanskom industrijom samo je jedan u nizu primera koji nam pokazuje da tamo gde

23 <https://www.dn.se/debatt/folkhalsomyndigheten-har-misslyckats-nu-maste-politikerna-gripa-in/>

24 <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/70OzwW/fortroendet-for-tegnell-och-lofven-okar>
<https://www.gu.se/som-institutet/resultat-och-publikationer/som-undersokningen-om-coronaviruset>

25 Pieter Streefland et al., "Patterns of vaccination acceptance", in: *Soc Sci Med.* 49(12),1999, 1707. doi: 10.1016/s0277-9536(99)00239-7. PMID: 10574240.

26 Inmaculada de Melo-Martín, Kristen Intemann, *The Fight against Doubt: How to Bridge the Gap between Scientists and the Public*, (New York: Oxford University Press 2018), 59.

industrija može da utiče na pravac istraživanja i dostupnost rezultata može doći do privilegovanja tržišnih interesa nad potragom za naučnom istinom. U tom smislu, neepistemički faktori za koje se pokazalo da nepovoljno utiču na epistemički status konsenzusa, ispostavljaju se podjednako relevantnim i onda kada se, uopšteno gledano, zainteresujemo za poverenje javnosti u naučne sudove. S obzirom na to da se značajan izvor nepoverenja pripisuje ulozi koju „eksterne (nenaučne)” vrednosti igraju u naučnoj praksi, značaj otvorene diskusije kako bi se, tamo gde je to moguće učiniti, one učinile transparentnim, postaje očigledan.

Ono što je, razume se, manje jasno je kako je moguće sprečiti zloupotrebu i selektivno predstavljanje naučnih rasprava na načine koji odgovaraju političkim i ekonomskim ciljevima određenih interesnih grupa. Preovlađujući odgovor na ovu poteškoću jeste da je neophodan otvoren i iskren dijalog između naučnika, kreatora politike i šire javnosti kako bi se formiralo informisano mišljenje u svetlu kojeg bi javnost mogla uspešnije da razlikuje naučne i političke kontroverze. Smatra se da jasna obrazloženja političkih odluka, javna dostupnost evidencije u svetlu koje su donete, kao i iskrena komunikacija naučnika o onim odlukama koje su prožete neizvesnošću, može pomoći da se spreči zloupotreba disonantnih glasova u kreiranju javnih politika, ali i da se uspostave realističnija očekivanja od nauke. Upoznavanje javnosti sa ograničenjima i realnim osobenostima nauke smatra se da bi u velikoj meri doprinelo formiranju stavova koji su bliži gledištima naučne zajednice. Bilo kako bilo, već u prvim mesecima krize uslovljene aktuelnom pandemijom, opšta javnost našla se u poziciji da uvidi u kojoj meri nauka može da bude neodlučna, zbunjujuća i samokritična kada je reč o pružanju konačnih i jedinstvenih odgovora. Da li je i, ukoliko jeste, na koji način to uticalo na stavove opšte javnosti prema nauci ostaje da se utvrdi.

Literatura:

Anderegg, William, James Prall, Jacob Harold, & Stephen H. Schneider, "Expert credibility in climate change", in: *PNAS*, No. 27 (2010): 12107-12109.

Andersson, Ulrika, "Stort förtroende för Folkhälsomyndigheten och 1177 under coronapandemin: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020", *SOM-institutet* (2020): 1-14. Dostupno na internet adresi: <https://www.gu.se/sites/default/files/202010/6.%20Stort%20f%C3%B6rtroende%20f%C3%B6r%20Folkh%C3%A4lsomyndigheten%20och%201177%20under%20coronapandemin%20final.pdf>

Bagley, Cora "Marrett Three Mile Island", in: *Scientific controversies: Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*, eds. Hugo Tristram Engelhardt (Jr.) & Arthur I. Caplan, 551-567. Cambridge, Cambridge University Press, 1987.

Beatty, John "Masking Disagreement among Experts" in: *Episteme: A Journal of Social Epistemology* 3, No. 1 (2006): 52-67.

Carter, Elijah & Jason Wiles, "Scientific consensus and social controversy: exploring relationships between students' conceptions of the nature of science, biological evolution, and global climate change" in: *Evo Edu Outreach* 7, No. 6 (2014): 1-11.

DN Debatt. "Folkhälsomyndigheten har misslyckats - nu måste politikerna gripa in" Dagens Nyheter, uppdaterad 2020-04-24 publicerad 2020-04-14. Dostupno na adresi: <https://www.dn.se/debatt/folkhalsomyndigheten-har-misslyckats-nu-maste-politikerna-gripa-in/>

Dubé, Eve, Dominique Gagnon & Noni E MacDonald, SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy, "Strategies intended to address vaccine hesitancy: Review of published reviews" in: *Vaccine* 33, No. 34, (2015): 4191-4203.

Figueiredo, Alexandre de, Clarissa Simas, Emilie Karafillakis, Pauline Paterson & Heidi Larson, "Mapping global trends in vaccine confidence and investigating barriers to vaccine uptake: a large-scale retrospective temporal modelling study", in: *Lancet* 396 (2020): 898-908.

Forsbegr, Oskar “Förtroendet för Tegnell och Löfven ökar, publicerad: sön 19 apr 2020 uppdaterad: mån 20 apr 2020, Aftonbladet. Dostupno na internet stranici: <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/70OzwW/fortroendet-for-tegnell-och-lofven-okar>

Harker, David. *Creating Scientific Controversies: Uncertainty and Bias in Science and Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Longino, Helen, “Norms and Naturalism: Comments on Miriam Solomon’s Social Empiricism”, in: *Perspectives on Science* 16, No. 3, (2008): 241-245.

Melo-Martín, Inmaculada de & Intemann Kristen. *The Fight against Doubt: How to Bridge the Gap between Scientists and the Public*, New York: Oxford University Press, 2018.

Miller, Boaz “When Is Consensus Knowledge Based? Distinguishing Shared Knowledge from Mere Agreement”, In: *Synthese* 190, No. 7 (2013): 1293-1316. <https://doi.org/10.1007/s11229-012-0225-5>

Miller, Boaz “The Social Epistemology of Consensus and Dissent”, in: *The Routledge Handbook of Social Epistemology*, eds. Peter Graham; Miranda Fricker; David Henderson; Nikolaj Jang Lee Linding Pedersen, 228-237. New York: Routledge, 2019.

Nowotny, Helga “Controversies in science: Remarks on the different modes of production of knowledge and their use”, in: *Zeitschrift für Soziologie* 4, No. 1, (1975): 34–45.

Oreskes, Naomi “The Scientific Consensus on Climate Change: How Do We Know We’re Not Wrong?” in: *Climate Change: What It Means for Us, Our Children, and Our Grandchildren*, eds. Josef F.C. DiMento, & Pamela Doughman, 65–99, Cambridge, MA; MIT Press, 2007.

Oreskes, Naomi & Conway, Erik. *Merchants of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming*, New York: Bloomsbury, 2010.

Solomon, Miriam. *Social Empiricism*, Cambridge, MA: MIT Press, 2001.

Streefland, Pieter, A.M.R Chowdhuryb & PilarRamos-Jimenezc, “Patterns of vaccination acceptance”, in: *Soc Sci Med.* 49(12),1999, 1705-16; doi: 10.1016/s0277-9536(99)00239-7. PMID: 10574240.

Tucker, Aviezer “The Epistemic Significance of Consensus” in: *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* 46, No. 4, (2003): 501-21.

Consensus And Trust In Science: Insights From The Field Of Social Epistemology Applied To Analysis Of Social Epistemic Behavior In Times Of The Coronavirus (Sars-Cov-2) Crisis

Jelena Pavličić

Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Institute for Philosophy

Summary: *The first part of this paper deals with problems in social epistemology regarding the concept of consensus, while the second part aims to ascertain in what way this could be applied to analyzing epistemic practices in the time of the COVID-19 crisis. More precisely, while the first part of the paper shows why considering the epistemic status of consensus is a philosophically interesting endeavor, the second part focuses on its practical consequences: is the existence of a consensus, and to what extent, a relevant factor in citizens' trust in the judgement of experts and in public policy? While most theorists in social epistemology of science agree that disagreement within the scientific community is epistemically stimulative, there exists a whole set of arguments emphasizing its destructive capacity. It is argued that public disputes negatively impact the perception of the scientific community; that they undermine trust in science, in doing so, also reduce our motivation for adherence to recommendations of experts. The paper suggests that these objections are poorly founded, and argues for the position that questions of scientific consensus and trust in science can be separated.*

Keywords: *consensus, scientific community, SARS-COV-2, epistemic practice*